

российской экономики большое значение имеет также разработка проблем изучения влияния интенсификации производства на рост его конкурентоспособности и эффективности при рыночных отношениях. Социально-экономические процессы в условиях формирования рыночных отношений все более нестабильны и изменчивы. Неопределенность экономической среды требует качественно иного подхода к формам управления производством, в том числе процессом интенсификации, являющимся важнейшим условием повышения эффективности общественного воспроизводства. Следует отметить, что хотя недостаточно высокий уровень интенсификации и явился одним из наиболее существенных факторов, обусловивших необходимость радикального реформирования российской экономики, анализ показал, что при переходе к рыночным отношениям темпы интенсификации значительно снизились. Это во многом связано с тем, что в процессе реформирования российской экономики на основе монетарной модели практически не учитывались особенности отечественной системы общественного воспроизводства.

Таким образом, результат получился прямо противоположный: в последнее время не только не произошло дальнейшего усиления интенсивного характера производства и повышения темпов этого процесса, но и уровень интенсификации существенно снизился. Связано это в значительной мере с разрывом хозяйственных связей, с возросшей неопределенностью экономического пространства и другими причинами. Чтобы приостановить действие данной негативной тенденции и в дальнейшем избежать еще более серьезных последствий, необходимо разработать комплекс регулирующих и стимулирующих мер, реализация которых позволит повысить эффективность и уровень интенсификации в новых рыночных условиях хозяйствования. В этих мероприятиях должна быть учтена также отраслевая и региональная специфика.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Андреев В.А. Интенсификация общественного производства в свете институциональной теории / В.А. Андреев, К.В. Павлов // Общество и экономика. – 2006. – № 6. – С. 152–162.
2. Александров Г.А. Курсом интенсификации. / Г.А. Александров – М.: Экономика, 1998. – 158с.
3. Павлов К.В. Интенсификация экономики в условиях неопределённости рыночной среды. / К.В. Павлов – М.: Магистр, 2007. – 271с.

УДК 332.1+332.25

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТЕРИТОРІЙ ЗІ СТАТУСОМ ОБМЕЖЕНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Полякова І.В., Біньковська О.В., Булишева Д.В.

Проблемам ефективності використання територій зі статусом обмеженого використання присвячені дослідження науковців різних наукових шкіл. У статті визначені деякі теоретико-методологічні та прикладні аспекти управління цими територіями (зокрема природного та техногенного походження) на засадах еколого-економічного підходу.

Ключові слова: *території зі статусом обмеженого використання, радіоактивно забруднених земель, рекреаційні природні території.*

На сьогодні теорія економіки природокористування весь час поповнюється новими визначеннями, які не завжди присутні в законодавчому полі. Це стосується і такого поняття як території зі статусом обмеженого використання. При цьому можна констатувати, що вони характеризуються різними видами походження: як природного (території природно-заповідного фонду та рекреаційно-оздоровчі), так і антропогенного (штучно створені людиною) та техногенного походження (зони радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської АЕС, зони підтоплення, зсувів тощо).

Метою статті є виявлення еколого-економічних проблем територій зі статусом обмеженого використання, зокрема природного та техногенного походження.

Поняття радіоактивно забруднених земель визначено ст. 4 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи». Стаття 3 цього Закону дає визначення поняття радіаційно небезпечних земель: це землі, на яких неможливе подальше проживання населення, одержання сільськогосподарської та іншої продукції, продуктів харчування, що відповідають республіканським та міжнародним допустимим рівням вмісту радіоактивних речовин, або які недоцільно використовувати за екологічними умовами. До цих земель належать території першої та другої зони. Даний закон визначає правовий режим цих територій, систему заходів, які на них здійснюються тощо[8]. Фактично, на території України в зоні дії Чорнобильської АЕС створена і вже двадцять п'ять років функціонує система резервацій. Території були віднесені до таких, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

Це землі, які потребують проведення заходів радіаційного захисту та інших спеціальних втручань, спрямованих на обмеження додаткового опромінення, зумовленого Чорнобильською катастрофою, та забезпечення нормальної господарської діяльності. До цих земель належать території третьої та четвертої зон.

Згідно з цим Законом та залежно від ландшафтних та геохімічних особливостей ґрунтів, величини перевищення природного доаварійного рівня накопичення радіонуклідів у навколишньому середовищі, пов'язаних з ними ступенів можливого негативного впливу на здоров'я населення, вимог щодо здійснення радіаційного захисту населення та інших спеціальних заходів, з урахуванням загальних виробничих та соціально-побутових відносин територія, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, поділяється на зони: відчуження; безумовного (обов'язкового) відселення; гарантованого добровільного відселення; посиленого радіоекологічного контролю.

За постановою Кабінету Міністрів Української РСР від 23.07.91 №106 і Розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 12.01.93 №17-р і від 27.01.95 №37-р., а також відповідно до Закону України «Про віднесення деяких населених пунктів Волинської та Рівненської областей до зони гарантованого добровільного відселення до зон радіоактивного забруднення віднесено 2293 населених пункти дванадцяти областей України. З іншого боку за даними дозиметричних досліджень фактичне радіаційне забруднення в багатьох населених пунктах на сьогоднішній день вже значно менше. Таким чином, фактична кількість радіаційно забруднених населених пунктів приблизно втричі менша за кількість юридично віднесених до забруднених. Більше того, до постанови додаються нові пункти та їх кількість збільшується [3-6].

Чорнобильська катастрофа стала причиною серйозних збитків для економіки та соціальної сфери як у колишньому СРСР, так і за його межами. Істотні збитки були завдані сільськогосподарським і промисловим об'єктам, постраждали лісові масиви та водне господарство (обмеженого використання 5120 кв. км сільгоспугідь, 4920 кв. км лісів).

Масштаб Чорнобильської катастрофи, найтяжчої за всю історію людства техногенної катастрофи, добре відомий як вченим, так і політикам всього світу. В довкілля було викинуто близько від 3% до 7% радіонуклідів, які на момент катастрофи накопичилися в четвертому енергоблоці ЧАЕС[1,2].

Аварія призвела до забруднення більше 145 тис. кв. км території України, Білорусі та Російської Федерації, щільність забруднення радіонуклідами ^{137}Cs і ^{90}Sr якої перевищує 37 кБк/кв.м. Внаслідок Чорнобильської катастрофи постраждало біля 5 млн. людей, забруднено радіоактивними нуклідами близько 5 тис. населених пунктів України, Білорусі та Росії. З них в Україні - 2218 селищ та міст із населенням приблизно 2,4 млн. людей. Чорнобильська аварія призвела до безпрецедентного опромінення населення зазначених держав. Щільність випадінь ізотопу ^{137}Cs чорнобильського походження, яка перевищує 37 кБк на кв.м, зареєстрована на приблизно 48,4 тис. кв. км забруднених територій України, де переважно у сільських населених пунктах проживає більш як 1,45 млн. жителів. Середні дози зовнішнього опромінення для різних територій оцінені у інтервалі 1.4-15 мЗв для 1986 р., 3.8-40 мЗв для перших 20 років після аварії, та 5.2-55 мЗв для 70-ти річного періоду після аварії[1,2].

Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи визначаються двома головними факторами - опроміненням природних об'єктів та їх радіоактивним забрудненням. Під час аварії зовнішнє опро-

мінення сягало біологічно небезпечних рівнів практично тільки в межах 30-км зони, де спостерігався складний спектр біологічних ефектів різного рівня.

Значна частина радіоактивного викиду із зруйнованого 4-го блоку осіла в ближній зоні. Сьогодні вона умовно визначена на місцевості межами зони відчуження (радіус 10 та 30-км). У гострий період аварії рівні опромінення в зоні відчуження досягали сотень рентгенів за годину тільки по гамма-випромінюванню. Потужність дози бета-випромінювання була в 10-100 разів більша, що призвело до прояву гострих ефектів, аж до загибелі, у деяких найбільш чутливих до радіації рослин та організмів.

Створення Чорнобильської зони відчуження було виправданим заходом не тільки у зв'язку з необхідністю евакуації населення з найбільш забрудненої території. Зона є найбільш забрудненим територіальним комплексом і найбільшим джерелом радіаційної небезпеки для навколишніх населених територій.

Україна ще на півшляху до обробітку радіоактивно забруднених територій. У світі ж існують приклади вирішення цієї проблеми. Так, Білорусь ввела в господарський обіг третину заражених радіацією земель, але тільки після дорогих програм дезактивації. «За попередніми підрахунками, до 50% заражених земель зони відчуження з 260 000 га можна використовувати для вирощування енергетичних культур. Це, в свою чергу, могло б забезпечити 200МВт електроенергії, що дасть енергозабезпечення 400 тисячам домогосподарств або в розрізі комбінованого виробництва електроенергії та тепла, обсяг якого порівнюється з генерацією одного блоку невеликої атомної електростанції (500МВ)[1, 2].

Крім техногенно-забруднених існують також природні території особливої охорони – природно-заповідного фонду (ПЗФ) та рекреаційні природні території, які призначені для організованого масового відпочинку населення і туризму, а саме: курортні та туристичні зони та місцевості; зони відпочинку та місцевості; зони нестационарної та стационарної рекреації національних природних парків та регіональних ландшафтних парків; природні території, що резервуються для відпочинку.

Юридичними ознаками земель рекреаційного призначення може бути:

- можливість використання їх для організації масового організованого відпочинку населення у зв'язку з наявною сукупністю на них природних, природно-соціальних умов та природно-антропогенних комплексів;
- підтвердження в порядку, передбаченому законодавством, якостей земельних ділянок суші та водного простору, які сприяють фізіологічному, психологічному, генетичному та духовному оздоровленню людей;
- встановлення порядку користування такими землями для масового довгострокового та короткострокового відпочинку населення, обліку, моніторингу;
- оголошення у встановленому порядку меж, розмірів земельних ділянок суші та водного простору рекреаційного призначення.

Наявність цих ознак дає підставу для визнання відповідних територій землями рекреаційного призначення. Вирішальним фактором віднесення ділянок суші та водного простору до зазначених земель є можливість їхнього цільового використання для організації масового відпочинку населення.

Порядок визнання територій рекреаційними зонами на землях рекреаційного призначення залежить від їх місцезнаходження та виду природних об'єктів на них.

Крім того в Україні існує значний потенціал курортно і лікувально-оздоровчих територій, які мають виражені природні лікувальні фактори: мінеральні джерела, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування та оздоровлення людей. Навколо курортних зон з метою охорони їх природних якостей та лікувальних факторів встановлюються округи санітарної охорони [7, ст. 62.]

Враховуючи вищезазначене, запропоновано класифікаційні ознаки визначення територій обмеженого статусу використання та характеру негативного впливу на них (рис.1).

Хоча в Україні існуюча законодавча база особливо була розвинута в останні 10 років, однак сформоване комплексне регуляторне підґрунтя стосовно охорони територій обмеженого статусу використання є ще недосконалим. Проте, як свідчить проведений аналіз, ці зміни не принесли очікуваних покращень стану довкілля та природоресурсного потенціалу, так як вони не були узгодженими або достатньо глибокими; вони також зазнали впливу від нестабільності системи управління в галузі довкілля.

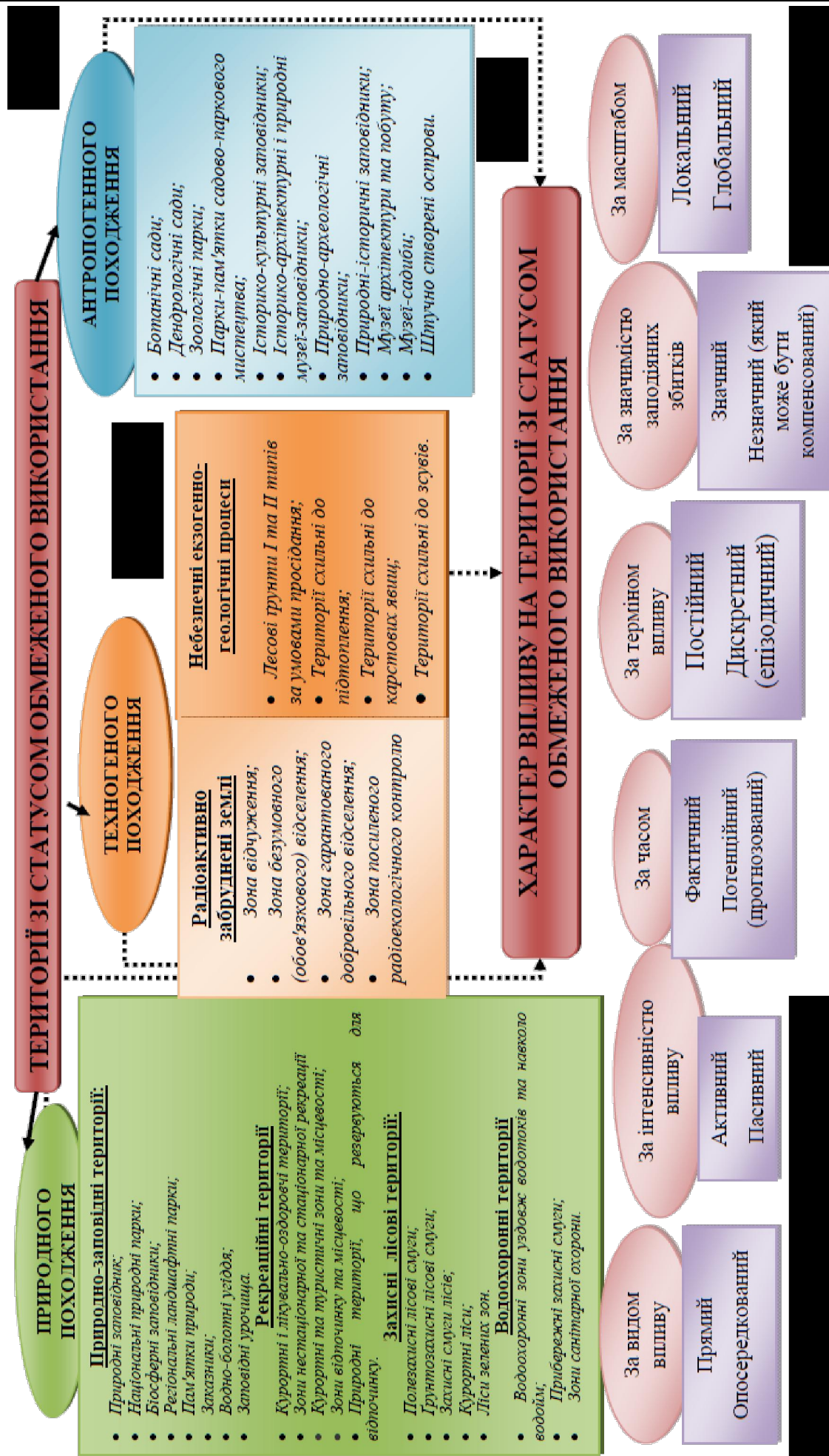

Рис.1. Класифікація територій зі статусом обмеженого використання

ВИСНОВКИ

Можна констатувати, що сучасна система природних територій в Україні з різними функціями та режимами охорони недостатньо відповідає європейським вимогам в зв'язку з дискусійністю ідеї поліфункціонального їх зонування.

Якщо говорити про принципи визначення територій зі статусом обмеженого використання, то до них відносяться:

- принцип цілісності;
- принцип диференціації за механізмом компенсаційності нанесеного збитку;
- принцип першочерговості в реалізації природоохоронних заходів;
- принцип обмеженості господарської діяльності.

Потреба в більш ефективному використанні територій зі статусом обмеженого використання чітко ще не задекларована як пріоритетна у ряді офіційних документів, зокрема природоохоронних. Доведено, що додатковою перешкодою екологізації системи управління цими територіями є нестача глибшого аналізу ефективності та результативності існуючого законодавства, вартість та вплив їх адміністрування та застосування, і можливі регуляторні прогалини та протиріччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2010р. – К.:ДП «Агентства «Чорнобильінтерінформ», 2011. – С.122-126.
2. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2009 році – К.: ДП «Агентства «Чорнобильінтерінформ», 2010. – 236с.
3. Про віднесення деяких населених пунктів Волинської та Рівненської областей до зони гарантованого добровільного відселення: Закону України // Відомості Верховної Ради – 2004. – N 12. –с.161.
4. Про внесення доповнень до переліків населених пунктів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 1991 р. N 106 Розпорядження Кабінет Міністрів України від 27.01.1995 № 37-р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/37-95-%D1%80>
5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 1991 р. N 106 Розпорядження Кабінет Міністрів України від 12.01.1993 № 17-р./ (Втратив чинність).–Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/17-93-%D1%80>
6. Про організацію виконання постанов Верховної Ради Української РСР про порядок введення в дію законів Української РСР "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" та "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи" Постанова Кабінету Міністрів Української РСР №106 від 23.07.91.– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/106%D0%B0-91-%D0%BF>
7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.91 р. № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – ст. 546.
8. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон УРСР від 27.02.1991 № 791а-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР: офіційне видання. – 1991.– № 16. – ст.198.